

HET VOORKOMEN VAN ROTGANS *BRANTA BERNICLA* ONDERSOORTEN IN HET NEDERLANDSE WADDENGEBIED TIJDENS HET VOORJAAR VAN 1976

The occurrence of Brent Goose *Branta bernicla* subspecies in the Dutch Wadden Sea area during spring 1976

R. H. D. LAMBECK

Zoölogisch Laboratorium, Rijksuniversiteit Groningen

INLEIDING

Van de Rotgans *Branta bernicla* worden drie ondersoorten onderscheiden, te weten de nominaatvorm *B.b. bernicla*, de „Witbuikrotgans” *B.b. hrota* en de „Black Brant” *B.b. nigricans*. Voor beschrijvingen van *bernicla* en *hrota* kan verwezen worden naar Bauer & Glutz von Blotzheim (1968). Wel moet er hierbij nog eens op gewezen worden dat de kleurvariatie bij *B.b. bernicla* vrij groot is. Ook dieren met lichte flanken komen regelmatig voor (of er sprake is van een geografische gradiënt in de kleur van het verenkleed is niet bekend). De ondersoort *hrota* onderscheidt zich echter duidelijk door de scherpe afgrenzing die er bestaat tussen de vrijwel witte buik en de donkere borst. Op de kenmerken van *nigricans* zal nog nader worden ingegaan.

De Rotganzen die wij in het Wadden- en Deltagebied te zien krijgen behoren vrijwel allemaal tot de nominaatvorm, die zijn broedgebied heeft in Noordwest-Siberië (Bauer & Glutz von Blotzheim 1968). Af en toe wordt hier ook wel eens een Witbuikrotgans gezien. Van exemplaren van deze ondersoort wordt verondersteld dat ze behoren tot de geïsoleerde populatie van Spitsbergen en enkele omringende eilanden. Ze overwinteren in Denemarken en aan de oostkust van Noord-Engeland. In de Avifauna van Nederland (1970) wordt *B.b. hrota* als een zeldzame gast beschreven met tot 1970 slechts 34 aanvaarde waarnemingen. In de periode 1970-73 is er jaarlijks één aanvaarde waarneming, in 1974-75 geen enkele en in 1976 (27 maart op Texel, zie ook dit artikel) wederom één (M. J. Tekke, *in litt.*).

Gedurende het seizoen 1975/76 verrichtte ik onderzoek naar verschillen in migratiepatroon en gedrag tussen Rotgansfamilies en adulten en sub-adulten zonder jongen. Dit werk vond plaats op Texel (vanaf april ook op het Balgzand), Schiermonnikoog en langs de kwelder kust van Groningen. Voor dit onderzoek zijn bepalingen van de adult-juvenielverhouding in de troepen essentieel. Zeer grote aantallen heb ik daarom met behulp van een teleskoop individueel bekeken.

In het begin werd geen aandacht besteed aan afwijkende ondersoorten, maar na een tijd viel het me op dat ik op vrij veel waarnemingsdagen één of meer *hrota*'s zag. Vanaf 20 maart is begonnen daarvan systematisch aantekening te houden.

RESULTATEN EN DISCUSSIE

De gegevens zijn in onderstaande tabel 1 samengevat, aangevuld met enkele incidentele notities van voor die datum.

Na half mei begonnen de Rotgansaantallen snel af te nemen en begin juni zijn de laatste vertrokken. Met uitzondering van het Balgzand (vanaf 1 april veertiendaags) werden alle gebieden vrijwel wekelijks bezocht. Dit houdt dus in dat er ook de nodige „negatieve” waarnemingen zijn. Op Texel fourageerden bovendien vaak meerdere troepen, zodat er soms in het ene veld wel en in het andere geen *hrota* gezien is. In verband met de plaatsruimte zijn de negatieve waarnemingen echter weggelaten. Wel moet bedacht worden dat er natuurlijk altijd de mogelijkheid bestaat dat er een vogel over het hoofd gezien is, of dat hij gemist werd doordat de troep ten gevolge van een verstoring voortijdig opvloog.

Om een indruk te geven van de kans die men had om een *hrota* aan te treffen, aan de Groninger kust zijn op 3 van de 11 waarnemingsdagen één of meer exemplaren gezien, op Schiermonnikoog op 2 van de 8 dagen, op het Balgzand op 1 van de 5 en op Texel op 6 van de 17. Voor Texel moet wel aangetekend worden dat op 4 dagen maar weinig tijd aan de Rotganzen besteed kon worden, zodat deze vier minder goed vergelijkbaar zijn met de andere intensieve waarnemingsdagen.

Tabel I. Waarnemingen van *B.b. hrota* in het voorjaar van 1976.

Table I. Sightings of *B.b. hrota* in the Dutch Wadden area during the spring of 1976. All haunts were visited weekly, except the Balgzand area (bi-weekly). The last birds left in the beginning of June.

Datum (Date)	Gebied (Area)	Aantal <i>B.b. hrota</i> (Number of <i>B.b. hrota</i>)	Groepsgrootte (Flock Size)	Opmerkingen (Remarks)
14/2	Texel	1	920	
23/2	Texel	1	1700	
13/3	Texel	„meerdere”	2500	(„several”)
20/3	Schiermonnikoog	1	730	
1/4	Texel	1	4400	
17/4	Lauwerpolder	2	1050	paartje(pair)
18/4	Texel	2	600	Minstens 3
		1	2180	exemplaren
		2	1290	(at least 3 ex.)
19/4	Balgzand	1	526	
25/4	Noordpolder/Lauwerpolder	1	340	
30/4	Texel	1	3500	
1/5	Schiermonnikoog	1	2200	
2/5	Linthorst-Homanpolder	1	527	D64, zie tekst (p 95)
10/5	Texel	1	1285	Minstens 2 exem- plaren (at least 2 ex.)
		1	2215	
		1	3500	
11/5	Texel	2	2200	
17/5	Texel	2	1770	

In alle gevallen betrof het vogels in adult verenkleed (volgens B. L. Ebbing-ge (*in litt.*) zouden eind april/begin mei 1976 wel twee „losse” juvenielen op Terschelling aanwezig zijn geweest). Slechts één keer is een paartje gezien. De andere waarnemingen betroffen losse individuen. De waargenomen vogels, inclusief die van Terschelling, lijken dus geen doorsnede van de *hrota*-populatie te vormen. De mogelijkheid dat het hier voornamelijk om ongepaarde sub-adulten gaat is niet onaannemelijk. De familie- en paarbanden bij ganzen zijn zeer sterk. Ook als ze uit elkaar geslagen zijn door een ernstige verstoring, vindt naderhand toch meestal weer hereniging plaats (Fischer 1965, Raveling 1969 en Sherwood 1967). Ongepaarde sub-adulten (meestal 2e jaars) missen kennelijk een dergelijke band met andere vogels en bovendien staan ze het laagst in de dominantiehiërarchie (Boyd 1953, Raveling 1969). Dit alles geeft ze mogelijk een geringere binding met een bepaalde troep, waardoor ze misschien makkelijker „overstappen”. In de Deense doortrekgebieden waar beide ondersoorten bij elkaar kunnen voorkomen is de mogelijkheid hiervoor aanwezig.

Nu hoeft het bij de hier vermelde waarnemingen niet steeds om verschillende individuen te gaan. Dankzij gegevens over leeftijdsverhoudingen en waarnemingen van *B.b. bernicla's* met (Engelse) gemerkte kleuringen kon vastgesteld worden dat er in het voorjaar op verschillende data een flinke doorstroming geweest is, maar dat zich op de diverse pleisterplaatsen ook vaste kernen vormen die gedurende een groot deel van het voorjaar aanwezig blijven. „Blijvers” onder de Witbuikrotganzen kunnen meerdere malen gezien zijn. Het langdurig ontbreken van deze ondersoort op Schiermonnikoog, de eenmalige waarnemingen (waaronder 1 paartje) aan de Groninger kust en op het Balgzand en de aantalsfluctuaties op Texel zijn echter aanwijzingen dat we met een flink aantal verschillende individuen te maken hebben.

Nu is slechts op een beperkt aantal pleisterplaatsen in het Waddengebied waargenomen. Op Terschelling, waar nog steeds de grootste concentratie van Rotganzen in het Waddengebied voorkomt, is in het voorjaar slechts bij het relatief kleine deel, dat nog af en toe in de polders komt, eventueel de aanwezigheid van andere ondersoorten vast te stellen. De meeste vogels fougieren op de uitgestrekte kwelders; door de openheid van het terrein is het benaderen van deze troepen uitgesloten (B. L. Ebbing, mond. med.). Het lijkt dus aannemelijk te veronderstellen dat er in het seizoen 1975/76 enkele tientallen *hrota's* het Nederlandse Waddengebied hebben aangedaan, zodat deze ondersoort minder zeldzaam blijkt te zijn dan tot dusver werd aangenomen. Dit lijkt mij voorlopig toe te schrijven aan intensievere waarnemingen. Daar het vrijwel steeds om losse individuen gaat is een verschuiving in het trekpatroon minder waarschijnlijk. Er zijn geen berichten over een recente snelle groei van de kleine Spitsbergen-populatie verschenen, zodat een diens-tengevolge sterk toegenomen kans op „afzwaaiers” voorlopig evenmin als

oorzaak in aanmerking lijkt te komen.

Kennelijk is het zeer schaarse voorkomen van Witbuikrotganzen pas na de Zeegrasziekte en de daarop volgende sterke aantalsafname van zowel *bernicla* als *hrota* ontstaan. Mulder (1976) vermeldt tenminste dat de Rotgansvangers van Wieringen vooral *hrota*'s als lokvogels gebruikten en dat deze ondersoort circa 10% van de vangsten uitmaakte. In dat geval zouden de trekrouwes van beide ondersoorten elkaar meer overlapt hebben dan nu het geval is.

Dat niet alle *hrota*'s noodzakelijkerwijs van Spitsbergen afkomstig hoeven te zijn werd duidelijk door een op 2 mei 1976 op de Linthorst-Homanpolderkwelder (Groninger kust) door mijn vrouw Ilja en mij verrichte waarneming. We zagen toen een *hrota* met een van het opschrift D 64 voorziene gele halsband. Dit exemplaar is op 30 juli 1975 als een adult ♂ door L. Maltby en haar medewerkers (Canadian Wildlife Service) geringd op Bathurst Island ($\pm 76^\circ$ N.B., 100° W.L.), arktisch N.O. Canada.

A.K.M. St. Joseph (*in litt.*) signaleerde deze vogel vanaf 22 oktober 1975 te Lindisfarne, Noordoost-Engeland, een „normaal” Witbuikenoverwinteringsgebied. Na half december is hij daar niet meer gezien. Tijdens een werkbezoek aan Schiermonnikoog op 8 april 1976 zag St. Joseph dezelfde D 64 in de namiddag in de polder aldaar. Ondanks de bijna dagelijks in het veld aanwezige medewerkers en studenten van het Zoölogisch Laboratorium der Rijksuniversiteit Groningen is hij daar sedertdien niet meer gezien. Totdat hij dus op 2 mei aan de Groninger kust opdook.

In dit kader is een recent artikel van Ruttledge (1976) erg interessant. Hij rapporteert de waarnemingen van 25 *hrota*'s met Canadese halsbanden in Ierland. D 64 was daar echter niet bij. Ook in het seizoen 1976/77 zijn reeds meerdere dieren gezien (R. F. Ruttledge, *in litt.*). Dit werpt een geheel ander licht op de herkomst van Ierse *hrota*'s: tot dusver werd aangenomen dat deze uitsluitend uit Groenland stamden.

Veel „Canadezen” zaten aan de Ierse oostkust, zodat de naar Engeland „doorgeschoten” D 64 niet eens zo exceptioneel ver uit de koers was geraakt.

Tenslotte leverde mijn onderzoek nog twee waarnemingen op van een derde ondersoort van de Rotgans, *B.b. nigricans*. Deze broedt vanaf het Taymir schiereiland aan de IJzseekust van Centraal-Siberië tot in Alaska en het westelijk deel van de Canadese arktische eilanden. De overwinteringsgebieden liggen aan de Oostaziatische kust tot in China en Japan, en aan de westkust van Noord-Amerika tot in Californië (Bauer & Glutz von Blotzheim 1968; Einarsen 1965). Enige systematische opmerkingen worden bovendien gemaakt door Beintema *et al.* (1976).

De eerste waarneming werd verricht op 7 maart in de kwelder van de Lauwerpolder (ten noorden van Uithuizen, Groningen). De vogel bevond zich in een veld van 950 dieren. Kenmerkend voor deze ondersoort is het, in verge-

lijking met de nominaatvorm, veel donderder verenkleed, waarbij er geen duidelijke grens is tussen borst en buik. Daarnaast de helderwitte, licht gestreepte flanken die sterk met de donkere borst en rug kontrasteren; en tenslotte de zeer brede witte halsband, die alleen op de nek een kleine opening heeft. Het was een fraai getekend adult exemplaar, dat duidelijk opviel tussen de gewone Rotganzen. Ik kon het laten zien aan mijn vrouw en aan mijn kollega G. Doornbos.

Naderhand bleek dat C. P. Sikkema dit dier op 5 maart op dezelfde kwelder gezien moet hebben, ditmaal in een troep van 500 Rotganzen. In eerste instantie dacht hij nog niet aan een andere ondersoort, maar het afwijkende kleed deed hem wel een beschrijving ervan maken. Door een contact met St. Joseph werd het onafhankelijk van mij als *nigricans* gedetermineerd. De later door Sikkema aan mij opgestuurde beschrijving was inderdaad vrijwel identiek aan bovenstaande.

De tweede vogel werd op Texel gezien. De eerste keer op 30 april samen met mijn vrouw in het noordelijk deel van de polder „Eendracht” in een troep van 3500 vogels. De tweede keer alleen op 11 mei in een weiland in de polder „Het Noorden”, vlak ten zuiden van het reservaat „De Schorren”, in een troep van 2200 exemplaren. Bij deze laatste gelegenheid konden dia's gemaakt worden. Op één ervan staan zelfs alle drie ondersoorten! Dit exemplaar was wat valier dan dat aan de Groninger kust, maar had verder alle *nigricans*-kenmerken.

Dit zijn, voorzover bekend, de derde en vierde waarneming van deze ondersoort in Nederland. De eerste vogel werd 24 november 1974 ontdekt op Terschelling door drie Nijmeegse studenten. Dit dier bleef daar tot minstens 16 april 1975. In een artikel hierover (Beintema *et al.* 1976) is een duidelijke foto van deze ondersoort opgenomen. Ebbinge (*in litt.*) heeft op 3 december 1975 op het Posthuiswad van Vlieland in een troep van 2500 exemplaren ook een adulte *nigricans* waargenomen.

Tenslotte is er op 23 mei 1976 op Vlieland ook nog een exemplaar gezien. Deze waarneming is door het CNA voorlopig nog niet erkend, omdat gebleken is „dat zowel de „lichte” als de „donkere” subspecies worden geïmporteerd en verhandeld en er „donkere” exemplaren zijn ontsnapt” (citaat uit brief M. J. Tekke). Onderzocht wordt of iets dergelijks wellicht ook een rol heeft gespeeld bij het dier van Beintema *et al.*

Deze mogelijkheid kan natuurlijk nooit uitgesloten worden, zoals ook Beintema *et al.* (1976) reeds aangeven. Deze auteurs wijzen er wel op dat de broedgebieden van *nigricans* en *bernicla* in het Taymirgebied dicht bij elkaar liggen, zodat de kans dat jaarlijks enkele vogels met de „verkeerde” ondersoort meetrekken zeker niet ondenkbaar is.

De waarneming van een Canadese *hrota* maakt alleen maar duidelijker dat dit soort gevallen voorkomen. Zelfs de kans dat hier een Westcanadese *nigricans* verzeild raakt is niet irreëel.

Over de regelmatigheid van voorkomen van zowel *hrota* als *nigricans* kun-

nen we pas definitieve konklusies trekken als ook de komende jaren op veel pleisterplaatsen Rotganstroepen uitvoerig bekeken worden.

Drs. A. J. Beintema, Dr. R. H. Drent en Dr. C. P. Sikkema wil ik graag bedanken voor het kritisch doorlezen van het manuskript. Drs. B. L. Ebbinghe was zo vriendelijk zijn ondersoortwaarnemingen op te sturen en M. J. Tekke verstrekke enige CNA-gegevens.

SUMMARY

Nearly all Brent geese *Branta bernicla* visiting The Netherlands in the winter season belong to the nominate sub-species *B. b. bernicla*. Hitherto it had been assumed that the Pale-breasted Brent, *B. b. hrota*, was only a rare guest in this country. During a field study in the 1975/76 season on population ecology of *B. b. bernicla* in the Dutch Wadden Sea area, one or more *hrota*'s were seen regularly in the flocks. From 20 March on sightings were systematically recorded (Table I). All birds seen were in adult plumage; presumably most are of sub-adult status. It seems likely that many different individuals were involved in view of the spread of places and dates in the observations. I conclude that probably several tens of *B. b. hrota* visited The Netherlands that season. Perhaps this is the rule every year.

One *hrota* (2 May 1976, saltings Linthorst-Homanpolder, province of Groningen) wore a yellow neck-collar. This individual had been ringed in the summer of 1975 on Bathurst Island, arctic Canada, and was also recorded in England (Lindisfarne) and one time (8 April 1976) on the Dutch Island of Schiermonnikoog by A.K.M. St. Joseph. So not all *hrota*'s are necessarily from the Spitsbergen population.

There were two records of the Black Brant, *B. b. nigricans*. One on the Lauwerpolder saltings, province of Groningen (5 and 7 March) and the second on the Island of Texel (30 April and 11 May). These constitute the third and fourth sighting of this subspecies in The Netherlands. The possibility that these birds are escapes can, however, not be excluded.

LITERATUUR

- Bauer, K. M. & U. N. Glutz von Blotzheim, 1968. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band II. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- Beintema, A. J., E. van der Bilt, B. Helming & T. Thuyls. 1976. Een nieuwe ondersoort van de Rotgans, *Branta bernicla nigricans*, voor Nederland. *Limosa* 49: 131—135.
- Boyd, H. 1953. On encounters between White-fronted Geese in winter flocks. *Behaviour* 5: 85—130.
- Commissie voor de Nederlandse Avifauna, De. 1970. Avifauna van Nederland. E. J. Brill, Leiden.
- Einarsen, A. S. 1965. Black Brant — sea goose of the Pacific Coast. University of Washington Press, Seattle.
- Fischer, H. 1965. Das Triumphgeschrei der Graugans (*Anser anser*). *Z. Tierpsychol.* 22: 247—304.
- Mulder, T. 1976. De Rotgans. In: T. Lebret, T. Mulder, J. Philippona & A. Timmerman, Wilde gansen in Nederland, p. 97—111. W. J. Thieme & Cie, Zutphen.
- Raveling, D. G., 1969. Social classes of Canada Geese in winter. *J. Wildl. Mgmt.* 33: 304—318.
- Rutledge, R. F. 1976. The origin of Brent Geese that winter in Ireland. *Ir. Bird Rep.* 20: 34—37.
- Sherwood, G. A. 1967. Behaviour of family groups of Canada Geese. *Trans. N. Am. Wildl. Conf.* 32: 340—355.

Adres: Delta Instituut voor Hydrobiologisch Onderzoek, Vierstraat 28, Yerseke.